01/04/2019

Τσαμπίκα: Η Παναγιά που χαρίζει τη μητρότητα

/ Ιερές Μονές

Κάθε χρόνο ανήμερα της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως εορτάζει η Παναγιά η Τσαμπίκα, η Κυρά. Η Παναγιά που χαρίζει τη μητρότητα σε χιλιάδες ζευγάρια, που έχουν χάσει κάθε ελπίδα και ανεβαίνουν τα 300 σκαλιά για να προσκυνήσουν τη χάρη της. Μπροστά από τη θαυματουργή εικόνα βλέπει κανείς τάματα από όλον τον κόσμο. Εκατοντάδες είναι οι μαρτυρίες άτεκνων ζευγαριών, για τα οποία η επιστήμη δεν μπορεί να κάνει τίποτα, που έλαβαν την χάρη της Κυράς και απέκτησαν ένα παιδί, που παραδοσιακά βαπτίζουν Τσαμπίκο ή Τσαμπίκα.

Γυναίκες από κάθε γωνιά της Γης, ακόμα και κάποιες άλλων δογμάτων προσέφυγαν στη Χάρη Της, και καταγράφουν τη μαρτυρία τους. Οι πιστές αφού νηστέψουν και

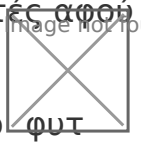

προσευχηθούν για τρεις μέρες, καταπίνουν το σβησμένο φυτ ιλάκι που ανάβει κάτω από την θαυματουργή εικόνα! Μαζί τους παίρνουν και μια κορδέλα που στολίζει την εικόνα και τη δένουν στην μέση τους για 40 μέρες.

Η Ιστορία Μονής

Στην ανατολική ακτή του νησιού, σε απόσταση 28χλμ. από την πόλη της Ρόδου και πλησίον του χωριού Αρχάγγελος, στην κορυφή του βουνού σε υψόμετρο 287μ. μέσα σε κατάφυτη έκταση με εξαιρετική θέα προς τη θάλασσα και την ενδοχώρα, βρίσκεται η Μονή της Παναγίας της Τσαμπίκας ή "Κυράς Ψηλής" ή "Άνω Τσαμπίκας», όπως είναι επίσης γνωστή.

Το προσωνύμιο 'Τσαμπίκα' θεωρείται ότι ετυμολογικά προέρχεται από τη λέξη 'σαμβύκη', είδος πλοίου, όπως μας παραδίδει ο Ησύχιος, καθώς γεωφυσικά το ύψωμα ομοιάζει με πλεούμενο. Κατά την άποψη άλλων μελετητών, το επίθετο που ακολουθεί την Παναγία συνδέεται με τη λέξη της τοπικής διαλέκτου του Αρχαγγέλου 'τσάμπα' που σημαίνει σπίθα, σπινθήρας, φλόγα και σχετίζεται με τη θρησκευτική παράδοση εύρεσης της εικόνας.

Κατά την παράδοση, κάποτε ένας βοσκός παρατήρησε ότι στην κορυφή του όρους που σήμερα βρίσκεται η μονή, έκαιγε μία φλόγα. Ανεβαίνοντας στο βουνό με συγχωριανούς του για να εξακριβώσει τι συνέβαινε, αντίκρισε επάνω στο κυπαρίσσι την ασημένια εικόνα της Παναγίας και μπροστά της αναμμένο καντήλι.

Η ιστορία θέλει την εικόνα να είχε χαθεί από τη Μονή της Παναγίας του Κύκκου της Κύπρου, όπου και φυλασσόταν. Επίτροποι από την Κύπρο ήρθαν στον Αρχάγγελο και αναγνωρίζοντας την εικόνα ως δική τους, την μετέφεραν στην αρχική της κάτοχο. Παρόλο που οι μοναχοί την επανέφεραν τρεις φορές στο μοναστήρι της Κύπρου, η εικόνα επέστρεφε θαυματουργικά στο βουνό του Αρχαγγέλου. Προς τιμήν της Θεοτόκου, στο σημείο εύρεσης της εικόνας οικοδομήθηκε ναΰδριο. Ωστόσο, για λόγους ασφαλείας, η εικόνα φυλάσσεται στον ομώνυμο ναό της Παναγίας της Κάτω.

Η Παναγία η Τσαμπίκα είναι ένα από τα επιφανέστερα και γνωστότερα προσκυνήματα προς τιμήν της Θεομήτορος στη Δωδεκάνησο. Στην κορυφή του ομώνυμου όρους ευδόκησε να καταστήσει φανερή τη μητρική πρόνοια και κηδεμονία της με τα αναρίθμητα θαύματα που επιτελεί σε όσα άτεκνα ζευγάρια με πίστη καταφεύγουν σε αυτήν επικαλούμενα τη βοήθειά της. Σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη μεσιτεία της όταν γεννηθεί ένα παιδί, αναλόγως του φύλου, του δίνουν προς τιμήν της το όνομα Τσαμπίκα ή Τσαμπίκος.

Για να προσεγγίσει κανείς το ναό και να προσκυνήσει τη θαυματουργή εικόνα πρέπει να περπατήσει έως την κορυφή του βουνού, ανεβαίνοντας τριακόσια σκαλοπάτια, καθώς η αμαξωτή οδός φθάνει μέχρι το μέσον περίπου της διαδρομής. Στο τέλος της επίμοχθης οδοιπορίας και αντικρίζοντας την εκκλησία

ως άλλο καταφύγιο, ο προσκυνητής νιώθει να καταβάλλεται από δέος και κατάνυξη για τη μεγαλοσύνη της Θεοτόκου.

Ο μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός δεν είναι σαφές πότε ανεγέρθηκε. Εικάζεται ότι οικοδομήθηκε κατά τον 17ο αι., δεδομένου ότι το τέμπλο, βάσει επιγραφής, φιλοτεχνήθηκε το 1693 με χορηγό τον ιερομόναχο Γαβριήλ. Οι επιφάνειες των τοίχων εσωτερικά διασώζουν αποσπασματικά διατηρημένες τοιχογραφίες των μεταβυζαντινών χρόνων. Σημαίνουσας σημασίας είναι η τοιχογραφία που παριστάνει την Παναγία Βρεφοκρατούσα και ένθρονη, η οποία βρίσκεται εντός τυφλού αψιδώματος, πιθανόν αρκοσολίου, στο μέσον σχεδόν της βόρειας πλευράς του ναού.

Εκτός του κυρίως ναού και αμέσως νότια της εισόδου του βρίσκεται ένας μικρός χώρος, η ανατολική πλευρά του οποίου καλύπτεται από το ευμέγεθες μόνιμο ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι στο οποίο φιλοξενείται η θαυματουργή εικόνα της Βρεφοκρατούσας Παναγίας στον τύπο της Παναγίας της Κυκκώτισσας. Μπροστά από την εικόνα βρίσκονται αναρτημένα και τοποθετημένα στο έδαφος πλήθος ταμάτων και αναθημάτων, ως αδιάψευστοι μάρτυρες της ‘διαμοιβής’ μεταξύ θείας βούλησης, μεσολάβησης και ευλογίας και ανθρώπινης επιθυμίας, πίστης, ευγνωμοσύνης και ευλάβειας. Καθώς η Παναγία Τσαμπίκα θεωρείται προστάτιδα της τεκνοποίησης, μεταξύ των αφιερώσεων περιλαμβάνονται και αρκετά ομοιώματα βρεφών από ζευγάρια που προσπαθούν να αποκτήσουν το πολυπόθητο παιδί και την ευλογία της μητρότητας ή της πατρότητας αντίστοιχα.

Η Παναγιά η Τσαμπίκα τιμάται και λατρεύεται σε ακόμη ένα ναό, γνωστό και ως “Παναγία Τσαμπίκα η Κάτω ή Χαμηλή”. Ο νεότερος ναός οικοδομημένος περίπου 3χλμ. νοτιοανατολικά, σε ένα πλάτωμα επί του εθνικού οδικού άξονα Ρόδου-Λίνδου, κατασκευάστηκε προς εξυπηρέτηση και διευκόλυνση των προσκυνητών. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, το καθολικό ανακαινίσθηκε το 1760 με χορηγό τον καθηγούμενο Χατζη-Γεράσιμο στον τύπο της μονόχωρης σταυροθολιακής βασιλικής δωδεκανησιακού τύπου με πρόναο.

Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού, έργο εξαιρετικής τέχνης πιθανόν του β’ μισό του 18ου αι., ακολουθεί την τυπική καθ’ ύψος τριμερή διαίρεση. Η δεσποτική εικόνα του Χριστού φαίνεται να έχει φιλοτεχνηθεί περί το 1886, ενώ του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, έργο του Μιχαήλ Συμαίου, στα 1885.

Σε ξεχωριστό περίτεχνο ξύλινο προσκυνητάρι, στα νότια του τέμπλου και σε συνέχεια με αυτό, εκτίθεται σε προσκύνηση η εφέστιος θαυματουργή επαργυρωμένη εικόνα της Παναγίας της Τσαμπίκας. Μπροστά από την εικόνα βρίσκονται αναρτημένα τα τάματα των προσκυνητών ως δείγμα δημόσιας

αναγνώρισης και ευγνωμοσύνης για τη θετική έκβαση των υποθέσεών τους που συνήθως σχετίζονται με θέματα υπογονιμότητας. Αριστερά της, επί του νότιου τοίχου του ναού, δεσπόζει ευμέγεθες επιχρυσωμένο προσκυνητάρι με την εικόνα της Γενέθλιο της Θεοτόκου, του 1898, έργο του Νισύριου Παύλου Λαζάρου Κ(οντοβέρου).

Η αρχική καμπάνα του κωδωνοτασίου που σήμερα εντοπίζεται στα νότια του καθολικού, κατά την παράδοση αφαιρέθηκε το 1944 από τους Γερμανούς, οι οποίοι κατέστρεψαν και τα κελιά της μονής που οικοδομήθηκαν εκ νέου από τους κατοίκους των κοντινών οικισμών. Τα κτίρια στο βόρειο αύλειο χώρο χρησιμοποιούνται σήμερα ως βοηθητικοί χώροι, ενώ σε τμήμα τους φιλοξενείται το νεοσύστατο εκκλησιαστικό μουσείο.

Παρότι σήμερα η μονή δεν έχει αδελφότητα εξακολουθεί να έχει έντονη παρουσία στο θρησκευτικό γίγνεσθαι ολόκληρου του νησιού.

Κειμήλια

Το σημαντικότερο κειμήλιο της Ιεράς Μονής της Παναγίας Τσαμπίκας είναι η εφέστιος ομώνυμη θαυματουργή εικόνα που η παράδοση θέλει να προέρχεται από την Ιερά Μονή της Παναγίας του Κύκκου της Κύπρου. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων εικόνα που εκτίθεται σε φορητό ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι στα νότια του τέμπλου του νεότερου ναού επ’ ονόματι της Θεοτόκου. Στο σύνολό της η φέρει αργυρή επένδυση από την οποία εξαιρούνται μόνο τα πρόσωπα των μορφών. Η Παναγία ιστορείται στον τύπο της Πλατυτέρας των Ουρανών, έναν από τους πλέον δημοφιλείς στη βυζαντινή εικονογραφία, του οποίου η ονοματοδοσία έχει ως έρεισμα τη Λειτουργία του Μ. Βασιλείου.

Τα υπόλοιπα κειμήλια της Ιεράς Μονής Παναγίας Τσαμπίκας εκτίθενται σε έναν καλαίσθητο πρόσφατα εγκαινιασθέντα μουσειακό χώρο που φιλοξενείται στα βόρεια του ναού, στο κτιριακό συγκρότημα των παλαιών ‘οντάδων’. Στο μουσείο που στόχο έχει να παρουσιάσει σε ένα πολυπληθές και ετερόκλητο κοινό τη σχέση των πιστών και του νησιού με τη Μονή και την Κυρά του τόπου, παρουσιάζεται εύληπτα και μέσω σύγχρονων διαδραστικών εφαρμογών, η ιστορία και τα κειμήλια του προσκυνήματος, οργανωμένα σε δέκα θεματικές ενότητες.

Η έκθεση, με πυρήνα τα τάματα (κυρίως πλακίδια και πιττάρια) και τις δωρεές που απηχούν λαϊκές δοξασίες, βιώματα και παραδόσεις, παρακολουθεί μέσα από τις ενότητες ‘νομίσματα’, ‘έντυπα και χειρόγραφα’, ‘εκκλησιαστική χρυσοκεντητική’, ‘εικόνα στο ροδιακό χώρο’, ‘ξυλογλυπτική’, ‘μεταλλοτεχνία’, ‘κεραμική’, ‘υαλοτεχνία’ και ‘λιθογλυπτική’, την πρόσληψη της εκάστοτε τέχνης και την

ένταξή της στην τοπική πολιτιστική κληρονομιά.

Στην πλειονότητά τους τα εκθέματα χρονολογούνται μεταξύ 17ου και 19ου αι., ενώ αρκετά είναι τα χρονολογημένα στους 14ο, 15ο και 16ο αι., κυρίως παλαίτυπα και φορητές εικόνες. Δεν λείπουν ωστόσο και τα αρχαιότερα αντικείμενα. Ανεξάρτητα από τη χρονολόγησή τους, στο σύνολό τους τα εκθέματα παρουσιάζουν μεγάλη αρχαιολογική, λαογραφική και ιστορική αξία.

Οι φορητές ξύλινες εικόνες καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της συλλογής του μουσείου και εκπροσωπούν κάθε κατηγορία. Πρόκειται ουσιαστικά για εικόνες τέμπλου, προσκυνήσεως και εικόνες διαφόρων μεγεθών για ιδιωτική λατρευτική χρήση. Από πλευράς θεματολογίου, καλύπτουν σχεδόν όλη την κλίμακα της ορθόδοξης δογματικής ιεραρχίας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η συλλογή εντύπων και χειρογράφων. Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει λειτουργικά βιβλία, όπως Ευαγγέλια και Ψαλτήρια, αρκετά από τα οποία έχουν τυπωθεί στη Βενετία. Επίσης, σπάνια χειρόγραφα και παλαίτυπα, όπως το Άξιον Εστί στην αραβική γραφή, ωδές στον τελευταίο σουλτάνο που γνώρισε η Ρόδος, τον Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ κ.ά.

Όσον αφορά στον τομέα της μεταλλοτεχνίας, στο μουσείο εκτίθενται μία σειρά από εκκλησιαστικά, αργυρά κυρίως, σκεύη, συνδεδεμένα με την τέλεση της Θείας Λειτουργίας, αλλά και διαφόρων ιεροπραξιών και ιεροτελεστιών, όπως Άγια Δισκοπότηρα και Δισκάρια, σταυροί ευλογίας, αγιασμού και λιτανείας, κανδήλες, θυμιατά, κολυμβήθρα, μανουάλια, εξαπτέρυγα, λαβίδες κ.ά.

Αρκετά είναι επίσης τα εκκλησιαστικά υφάσματα και τα άμφια, μεταξύ των οποίων και μία αρχιερατική μήτρα. Σε μικρότερες, αλλά εξίσου ενδιαφέρουσες ενότητες παρουσιάζονται κεραμικά και γυάλινα αντικείμενα, καθώς και αξιόλογα δείγματα λιθογλυπτικής. Σε ξεχωριστή, τέλος, ενότητα εκτίθεται η συλλογή νομισμάτων της μονής που εκτίνεται χρονικά από την εποχή του Δημητρίου του επονομαζόμενου Πολιορκητή έως και τον προηγούμενο αιώνα.